

Crkvene prilike u Šibeniku u 15. stoljeću

Šibenčani su se gotovo sto godina borili, ne prezajući ni od falsifikata, s Trogiranima za crkvenu samostalnost u vrijeme kad se naselje pod starom tvrđavom pretvaralo u grad. Papa Bonifacije VIII (1294—1303) ustanovio je, zaslugom Pavla Bribirskog, a i zbog svoje anžuvinske politike, god. 1298. biskupiju u Šibeniku i podložio je splitskoj nadbiskupiji. Već se tada uvidjelo da je crkva sv. Jakova mala jer se obred posvećenja prvoga biskupa morao odvijati na trgu.¹

1. Granice šibenske biskupije podudarale su se u XV st. s teritorijem grada Šibenika, od Rogoznice do Modrave i od mora do Petrova polja.² Biskupija je na sjeveru graničila sa zadarskom nadbiskupijom, nešto iznad Zlosela, a granica je zatim išla na Putičane te preko Velima i Gačeleza na Proklansko jezero, iznad kojih se sela prostirala skradinska biskupija. S druge strane rijeke Krke biskupija je obuhvaćala sela Bilice, Konjevrate, Pokrovnik, te se preko Vrhpolja spuštala prema Rogoznici ispod koje je bila trogirski biskupija. Šibenskoj su biskupiji pripadali i šibenski otoci.

Iako je papa Bonifacije VIII obećao da će kanonici birati biskupa, njegov je izbor upravo od Šibenčanina Bogdana Pulsića (1402—1436) prešao na Rim.³ Uzalud su se Šibenčani kod predaje Veneciji (1412) tome suprotstavili. Rimski je kurija, doduše, prešla preko kanoničkog izbora Jurja Šižgorića (1436—1453), jer je to odgovaralo i Veneciji — ta Juraj je pripadao promletačkoj porodici! — ali od njegova nasljednika, Mlečanina Urbana Vignaca (1454—1468), biskupe je postavljao papa: Luku Tolentića (1468—1491) i Franju Quirinija (1491—1495).

Osnutkom biskupije ustanovljen je kaptol s kanonicima.⁴ Oni su se, uz ostale dužnosti, brinuli za katedralu, i stoga je jedan od njih bio prokurator gradnje. Glavni je uzrok podizanja nove katedrale što je stara, oštećena za mletačkog haranja god. 1378, bila neprikladna za biskupske obrede a i za dnevno moljenje oficija, oko čega je posebno nastojao Šižgorić. On je zahtijevao intervenciju kod gradskog kneza, a i pape, tako da je Eugen IV (1431—1447) opomenuo svećenstvo god. 1443. neka bolje sudjeluje u katedralnim obredima. Da bi ih na to potaknuo, papa je priznao biskupu i kaptolu pravo biranja kanonika, ali među svećenicima revnim u službi Božjoj, za koju je trebao prikladniji prostor nego što ga je pružala stara crkva sv. Jakova. Šižgorić je vjerojatno stoga i tražio proširenje predoltarskog prostora,

gdje su smještena korska sjedala. Kad je on bio dostojno uređen, Šižgorić je bulom pape Nikole V (1447—1455) ustanovio god. 1451. mali kaptol ili mansionare — u šibenskim notarskim spisima »subcanonici« — kojih je bila glavna dužnost moljenje oficija u koru katedrale. Oni su još više uzveličavali crkvene obrede, a u vijeku ceremonija (XV st.) nije to bila samo crkvena nego i društvena potreba.

Oko izbora kanonika nastajale su borbe jer su takve imenovanja značila ne samo hijerarhijsko nego ekonomsko i društveno, osobno i porodično uzdizanje. Tako, kad je mladi poznati humanist Juraj Šižgorić, kao doktor prava, bio imenovan generalnim vikarom za posebne slučajeve i time dobio prednost pred drugim starijim kanonicima, suprotstavili su se tome 28. travnja 1476. don Mijo Radigostić i Ivan Prokopović.⁵

U Šibeniku gradu bila je samo jedna župa, i tek god. 1414. ustanovljena je u predgrađu Docu. Po selima su služili popovi glagoljaši (presbyter litterae sclavae).⁶ Upotreba staroslavenskog u liturgiji, a čitanja poslanice, evanđelja te propovijedanje na hrvatskom jeziku, zbližavali su svećenstvo i vjernike, ali još više način postavljanja župnika. Nad mnogim seoskim crkvama imale su plemićke ili građanske porodice iuspatronat, te su s predstavnicima sela — sucima — predlagale župnika. Ne samo to, nego su pred notarom suci »universitatis villae« ugovarali sa svećenikom njegove dužnosti, ali i dužnosti seljana, jer su pojedine porodice ili seljaci podizali crkve i obdarivali ih beneficijama.⁷ Tako je bilo i u gradu.

Davanje nekih prava svjetovnjacima nad biranjem, ili, bolje, predlaganjem župnika pomagalo je društvenoj afirmaciji pojedinih porodica a vjernike je još više povezivalo uz crkvu. Zbog nadarbina župska su se imenovanja, kao i imenovanja kanonika, pravno uređivala pred bilježnicima. U ispravama se spominje formula uvođenja u posjed prebende (»... ego te introduco et do tibi ac assigno hanc prebendam cum omnibus iuribus...«).

Komunalni sistem, već učvršćen u Šibeniku, uklonio je kler iz javnih poslova. Šibenski je statut zabranjivao svećenicima da budu izvršitelji oporuka ili svjedoci u civilnim parnicama.⁸ Time se htjelo da se kler ograniči na crkvene poslove a da svjetovne pripusti komunalnoj upravi na čiju je samostalnost, u našem slučaju unutrašnju, bio preponosan svaki građanin.

2. Uz dijecezansko svećenstvo djelovali su redovnici. Stari su benediktinci propadali jer se svojom strukturom nisu snalazili u novom građanskom društvu. Šibenska opatija sv. Nikole u luci prešla je u XV st. u komendu — privremeno povjeravanje — redovniku, a kasnije dijecezanskom svećeniku.⁹

Naprotiv, iz gradskog života nikli su prosjački redovnici, franjevci i dominikanci, koji se u Šibeniku javljaju već u XIII st. Njihove su se dvije crkve, velika franjevačka i manja dominikanska, smještene u Šibeniku na protivnim stranama nego u Dubrovniku, Splitu ili Zadru, podigle i ukrasile milodarima građana. Franjevci su god. 1442. dobili dozvolu od kneza da sagrade kapelu sv. Marka izvan zidina, na mjestu gdje je bila stara crkva sv. Franje, jer su se vjernici i nakon njezina rušenja skupljali oko porušenih zidina.¹⁰

U tim samostanima živjeli su ugledni redovnici. Kao zanimljivost spomenuli bismo kako je god. 1448. šibenska općina dala 60 dukata fra Jeronimu Šibenčaninu da u Parizu doktorira bogosloviju. Novac je općina privremeno uzela od novca skupljenog za gradnju gradskih bunara, ali se morao nadoknaditi od »pias çausas« što se skupljao za dobrotvorne svrhe.¹¹ Propovijedima na hrvatskom jeziku, od kojih se sačuvala ona na čast sv. Mihovila, novim pobožnostima na koje podsjeća »Šibenska molitva«¹² i, osobito, otvorenim pristupom vjerniku oni su stvarali duhovnu atmosferu punu slika i čudesne iz Jakova de Voragine ili iz razmišljanja sv. Bonaventure koja su se čitala i pjevala u Velikom tjednu.

Na otočiću Krapnju, uz kapelu sv. Križa, naselili su se franjevci iz Bosne kad im ga je ostavio šibenski plemić Toma Jurić, što su god. 1444. uredili s njegovim sinovima.¹³ God. 1461. naselili su se »pustinjaci« — trećoreci sv. Franje u Prvić Luci, glagoljaši. Oni su uza samostan sagradili i crkvu sv. Marije u kojoj je pokopan glasoviti Faust Vrančić (umro 1617), a želio se uz majku pokopati i Mark Antun Dominis.¹⁴

Pod utjecajem franjevaca stvorena su u Šibeniku pretkraj XIV st. dva samostana zatvorenih redovnica, za plemićke djevojke uz crkvu sv. Spasa, a ispod tvrđave sv. Katarine za djevojke pučanke.¹⁵ Bilo je i pojedinačnih pustinjaka (eremita), a i žena koje su živjele u posebnim kućama. Za »prizidnice« sv. Julijana napisao je god. 1375. Grgur Borislavić glagoljicom prijevode biblijskih kantika.¹⁶

God. 1486. komendator, opat Juraj de Obertis, skupo je nekoliko svećenika oko crkve sv. Benedikta (danas sv. Barbare), a stanovali su u kući uz nju.¹⁷

3. Rad se klera u XV st. uglavnom odvijao putem crkvenih bratovština, ili crkveno-obrtničkih koje se u Dalmaciji zovu »scuole«.¹⁸ One su se proširile nastojanjem novih redovnika da se i vjernici što više aktiviraju u evangelizaciji. Ulaskom u bratovštinu građanin se društveno afirmirao i na neki način postajao dio crkvene hijerarhije. Bratimi su, naime, birali sebi svećenika, brinuli se za oltar ili crkvu, prisustvovali procesijama i obredima korporativno, molili večernje, kasnije oćenaše. Iz paraliturgijskih obreda i pjesama, od kojih se u Šibeniku sačuvala bratimska pjesma kod franjevaca, razvila su se skazanja.

Prema pravilima (matrikula — madre regola), koja u Šibeniku nastaju uglavnom u XV st., bratimi su morali uzorno živjeti, o čemu se ispitivalo kod primanja. Morali su se boriti protiv nepravda, krađa ili psosti, a svoje krivice otkupljivati novčanom kaznom. Bratimi

nisu smjeli javno nositi ružu ili bilo koji cvijet, naranču, jabuku ili upadan nakit bez dozvole nadziretela, uz kaznu od 4 šolda, nego ulicama ići oboreni očiju s »molitvom na usnama i u srcu«, ponizno i strpljivo.¹⁹ Svoje su bolesne ili nemoćne članove, ili one koji su upali u nenadanu nesreću, siromaštvo, pomagali, brinuli se za ztvoćenike a ujedno davali pobudu za otvaranje bolnica: u Šibeniku hospital sv. Marije za siromahe blizu crkve sv. Spasa, ili lazaret u Mandalini, ustanovljen god. 1404, te leprozorij sv. Martina što ga je osnovao Pulsčić.

Bratimi su, kao što je poznato, i kulturno djelovali. Oni su u vrijeme gradnje katedrale podizali u Šibeniku dvije velike crkve, a u Docu nešto kasnije treću. Potkraj XV i na početku XVI st. bratimi Gospe od milosrđa sagradili su Novu crkvu na kojoj je radio i Nikola Firentinac.²⁰ Među članovima te najuglednije bratovštine bio je i Juraj Dalmatinac, njegova žena Elizabeta i sin mu Pavao. Jednako je crkvu sv. Ivana sagradila potkraj XV st. istoimena bratovština. Na njoj je Ivan Pribislavić nešto prije podigao stubište, a na nadvratniku je reljef na kojem bratimi kleče u tunikama s kukuljicama oko Zaštitnika dok su dva bratima s velikim očenašima prikazana na nadvratniku kora.²¹ Na drvenom izrezbarenom oltariću »Silazak Duha Svetoga« grupe zakukuljenih bratima zbile su se ispod apostola.²² Treba pripomenuti da su tunike s kukuljicama nosile samo velike bratovštine (vestide), a u Šibeniku su bile te tri i četvrta u Docu sv. Marka koja je bila promletačka tako da je organizirala crkvene svečanosti na spomen pripojenja Šibenika Veneciji (festa della santa intrata).

Za svoje kapele bratimi su naručivali poliptihe ili slike na barjacima kod Nikole Vladanova, Dujma Vuškovića, Jurja Čulinovića i dr.²³ Sami kipari i klesari dosta su kasno (1499) osnovali strukovnu bratovštinu »zbog sloge i ljubavi«, obećavajući da će u crkvi sv. Barbare podići svojim zaštitnicima — Četirima okrunjenim mučenicima iz Srijema — oltar.²⁴

Za naše razmatranje važna je bratovština sv. Jakova de Galitia u crkvi sv. Grgura, preko puta tzv. kuće Jurja Dalmatinca. Bratovština se prvi put spominje god. 1406. kad je grupa Šibenčana otišla na hodočašće u Santijago de Compostella u Španjolsku. Nešto kasnije (1414) oni su sastavili matrikulu od koje se sačuvao samo uvod.²⁵

Sv. Jakova St. pogubio je oko god. 42. u Palestini Herod Agripa I. Međutim, već u VII st. počela se širiti legenda po kojoj je on propovijedao u zapadnom dijelu Španjolske, u Galiciji, pa čak da je tu i pokopan.²⁶ Legenda je dobro došla god. 959. biskupu Irije da na sinodu u Compostelli dokaže protiv Terragone kako je on »episcopus sedis apostolicae«, kao što se slično dokazivalo i kod nas na splitskim saborima (925). Umjetnici su sv. Jakovu, kao lutajućem propovjedniku, stavljali u ruku štap, na glavu šešir a na leđa kabanicu sa školjkama, brojnim na obali Atlantika, i po sv. Jakovu prozvanima Pecten jacobaeus.²⁷ Iako su te tradicije pobijali suparnički gradovi Terragone i Toledo, došlo je do izvanrednog širenja njegova štovanja i hodočašća u daleku Compostellu. U tome je odigrala veliku ulogu opatija Cluny, čiji je opat na prsima nosio školjku sv. Jakova. To je bila donekle pomoć kršćanima Pirinejskog poluotoka u borbi protiv arapske prevlasti (reconquista). I šibenski su bratimi tamo hodočastili. Koji bi to učinili, imali su pravo nositi školjku dobivenu u Špa-

njolskoj, dok su ostali na prsima imali prekrizene nožice slične kao na kipu sv. Jakova u Sangüesa (Novara). Hodočašća su u XV st. jenjavala, i stoga u sačuvanoj matrikuli bratovštine sv. Jakova u Zadru²⁸ nema obveze odlaska na hodočašće. Ono se, ipak, spominje. U 54. glavi zapovijeda se da bratim, ako »al uiazzo de messer san Giacomo« susretne bolesnog subrata, mora da ga liječi, a ako taj umre, da ga dostojno pokopa.

U šibenskim se notarskim spisima hodočašća mnogo spominju jer se prije odlaska pravila oporuka (iturum — itura ad sanctum Jacobum in Galitia).²⁹ Ako netko nije mogao ići, platio bi drugome put.³⁰ Znak bratovštine uklesan je na dvorišnom zidu uz crkvu sv. Grgura, a majstor Bartolomeo del Mestre isklesao ga je iza biskupskog trona u katedrali. I na poliptihu Nikole Vladanova (danas u biskupiji) Gospa zaštićuje plaštem bratime koji na crnim plaštevima imaju znakove bratovštine, a trojica i školjke. U crkvi sv. Grgura, odakle je poliptih, skupljali su se bratimi sv. Jakova, a kožari su se sastajali u crkvi sv. Krševana.

4. U Šibeniku, koji se od drvenog naselja pretvarao u kameni grad, vladao je u XV st. još duh srednjega vijeka. On se odrazio i na vrhovnom zakonu općine — statutu koji osim klanog ima i vjersko obilježje.

Statut je odredio broj crkvenih svetkovina, oko 103 dana, i to, osim nedjelja, osam dana prije Božića do Bogojavljenja, ponedjeljak i utorak poklada, od Cvjetnice do Bijele nedjelje, te Tijelovo (L. II, cap. XXXIX). Kasnije se reformacijom god. 1428. broj svetkovina proširio na blagdane: sv. Antuna opata, sv. Grgura u ožujku, sv. Jurja, Našašća sv. Križa, sv. Vida, sv. Ivana Krstitelja, sv. Margarite, sv. Lovre, sv. Franje, sv. Martina, sv. Katarine, sv. Nikole, sv. Lucije i sv. Silvestra (cap. CCVIII).

Članovi vijeća morali su prema statutu braniti prava udovica, djece, ali i Crkve (L. I, cap. XLVII). Pšovanje i uopće vrijeđanje ljudske osobe kažnjavalo se (L. VI, cap. I—III). Reformacijom god. 1413. bilo je zabranjeno raditi nedjeljom (cap. CLXXII), i to uz prijetnju kazne od 40 denara za građane, a 10 denara za trgovce. Prije nedjeljne mise nisu se smjele otvoriti krčme (L. VI, cap. LXXIX). Ipak, dvije su trgovine prehrane bile otvorene u svetačne dane, a reformacijom god. 1431. dopušteno je da svi dućani budu otvoreni u ferijalnim (tjednim) svetačnim danima Božića i Uskrsa (cap. CCXX). Statut je štiti i živote klerika, te je (L. VI, cap. XVIII) bilo određeno da će knez kazniti svjetovnjaka koji udari ili rani klerika, ali ako klerik to učini svjetovnjaku, ukoliko ga ne kazni biskup ili njegov starješina — zanimljivo — tu prestaje rečenica i nema odluke. U krivičnom dijelu statuta osiguravao se život od krađa, šteta, osobnih uvreda, a i čuvao vanjski moral. Za sodomiju je bila određena kazna spaljivanja (L. VI, cap. XXXVI).

To ne znači da su tadanji Šibenčani bili neporočni, tã Šibenik je bio lučki grad s razvijenom trgovinom. Slučajeva nemorala ima i u spisima notara, a i u biskupskom arhivu, što bi zahtijevalo posebnu studiju. Poznat je³¹ proces protiv Marne i kćerke Dobre (1443), osuđenih ne toliko kao vješticâ, koliko zbog čaranja. Marna je pravila kojekakva sredstva da kćerki privuče šibenske mladiće, ali i njezina muža koji je bio bigam jer je imao drugu ženu u Vrlici. Pa i njihovo izbaavljenje od javnog sramoćenja pokazuje da se nisu ozbiljno shvaćale »čarke« učinjene zbog tjelesnosti. O tim

veselicama svjedoče i humanističke pjesme kanonika Jurja Šižgorića.³² Slabosti života, ipak, nisu umanjivale vjersku atmosferu u tom vremenu kontrasta.

Sv. Mihovil, čuvar tvrđava, bio je zaštitnik Šibenika, i stoga su njegovi kipovi na zidinama, grbu općine a i na vrhu katedrale. Bio je običaj da se na njegov blagdan oslobađao jedan zatvorenik.³³ U XV st. širio se u Docu kult sv. Križa koji je po tradiciji doplovio Krkom. I u Šibeniku se zbilio čudo prokrvarenja (1485), što je posvjedočio i humanist Šižgorić, ali je bilo i otpora čudu jer je »bilo mnogih — piše on — koji su pri toj očevidnosti ostali ljudi i spora srca da vjeruju«. ³⁴ Biskup Tolentić (1468—1491) poslao je god. 1848. katedralni relikvije sv. Kristofora, općenitog sveca srednjeg vijeka, branitelja od nagle smrti, dok je sv. Jakov bio zaštitnik od zaraza koje su često harale i Šibenikom (1435, 1448—1450, 1456—1457, 1482). To je, uostalom, doba širenja štovanja nebeskih zaštitnika u svim potrebama.³⁵

Ipak, glavni predmet pobožnosti bio je križ — sv. Spas. Stoga su nasred crkava, na trijumfalnim lukovima, visili islikani križevi. Postoje arhivski podaci o takvim križevima za crkve sv. Franje i sv. Dominika, a sačuvan je u crkvi sv. Lucije, Župska crkva u Docu postala je sv. Križa, a u katedrali se štovao križ splitskog kanonika Jurja Petrovića. Duhovni je doživljaj bio najdublji na Veliki petak ili uopće kad se klanjalo križu u vremenima opasnosti od bolesti ili ratova. Križ je bio odraz misli na smrt — uvijek prisutnoj u svijesti tadašnjih ljudi, iako u Šibeniku nisu sačuvana o tome likovna svjedočanstva. Pa ipak, tome je služio prijevod »Dies irae« u čakavskom dijalektu s početka XV st. u franjevačkoj knjižnici (kodeks 20). Pogrebi, kod kojih su kanonici i bratimi odlazili kući preminulog da mole mrtvački oficij uz svijeće, obavljali su se uz velike ceremonije, tako da se reformacijom god. 1401. zabranila prevelika potrošnja svijeća (cap. CVI). Smrt bi se najavljivala dugom zvonjavom, po dva sata, na što su se pri kraju stoljeća tužili plemići.³⁶ Osjećaj grešnosti i ljudske nemoći odražava se i u kolofonu spomenutog psaltira Borislavića, u kojemu on za sebe piše da mu je »smrt mati, otačstvo grob a bogatstvo grisi«.

Osim štovanja trpećeg Krista — Marija, majka Kristova ali i pomoćnica vjernika, dobiva na poliptisima središnje mjesto. U Šibeniku se posebno štovala sv. Marija u tvrđavi, danas katedrali, pa Vrpolska Gospa (Stomorija), a po crkvama stare bizantske ikone.³⁷ Od Marijinih otajstava najviše se prikazivalo Navještenje i Žalosna Gospa. Kod franjevaca (kodeks 18) sačuvani su versi Plača: »... gdi su ono cauli p' ostri q' su bili dostoyni p'biti ruche sina moga. Ouo lice cruna crala velicoga...«

Šibeniki svećenici, pa i biskupi, bili su uglavnom domaći ljudi, sinovi plemića ili građana i seljaka. Oni su bili srasli s gradom i njegovim preobražajem od agrarno-ribarskog u trgovačko-pomorski. Rodbinski povezani s građanima, poticali su ih da u svom središtu podignu katedralu sličnu, ako ne i ljepšu od one što su je bili već sagradili njihovi suparnici Trogirani. Iz tog ponosa došlo je do skupe gradnje koja se stoga i oteglala.

5. Prva i osnovna poteškoća gradnje katedrale bila su nedovoljna financijska sredstva.

Kad je ustanovljena biskupija, godišnji se prihod mensae episcopalis sastojao od polovice desetine svih

plodina, a davali su je svi građani i seljaci. Osim toga, biskup je dobio dva dijela zemalja u Ivinju, između Tijesnog i Vodica, te na otoku Zlarinu, dio vinograda u Dubravi i dio od solina Babića. Katedrala — kaptol — dobila je drugu polovicu desetine, trećinu posjeda u Ivinju, vinograda u Dazlini te pedeset gonjaja vinograda kod Dakse od kojih su dobivali petinu od stare loze a od nove sav prinos.³⁸ Kad su osnovani mansionari, oni su dobili, god. 1468, posjede sv. Marije u Vrhpolju.³⁹

Biskupski prihodi nisu bili naročito visoki jer su šibenski biskupi u XIV st., u prigodama posvećenja, plaćali Rimskoj kuriji kao »servitium commune« 150 zl. for., što je bila jedna od manjih taksa.⁴⁰

Međutim, od polovice XIV st. Rimaska kurija počela je od biskupa i podložnog klera tražiti desetine.⁴¹ Stoga su i biskupski upravljači i sakupljači desetine počeli strože zahtijevati desetinu, te je dolazilo do nemira. Radi mira, piše Farlati, biskup a i kaptol odrekli su se destina, ali su od općine dobili prihode s poluotoka Oštrice, s pašnjaka Tribunja te otoke Krapanj, Kurbelu i Oblič, zemlje i kmetove u šibenskom dijelu Busoljine i desetine od stoke na otoku Žirju. I kaptol je tada dobio zemlje u Tišnjanskom polju, Vodicama, Primoštenu, Krapnju, Rogoznici, Zlarinu i Donjem polju te neke solane, a primicerij kaptola nešto zemalja u Prhovu.⁴² Neke su zemlje s vremenom otpale ali su dobivene nove u Srimi, Tribunju, Mirči. S nekih se zemalja dobivala desetina od žita ili drugih plodina, a s nekih samo »teratik«, 4 ili 6 šolda po gonjaju.⁴³ O tome je bila sastavljena isprava (hirograf). Međutim, piše Zavorović, kad je god. 1478. mletački zapovjednik Viktor Pisano zauzeo i zapalio Šibenik, izgorio je i arhiv a u njemu i ta isprava. Time je nastala nesigurnost prihoda.

Biskup Antun de Ponte (1391—1402) želio je to srediti te je dobio od Žigmunda (1397) dvije isprave o obnavljanju skupljanja desetine. Spor je došao i do pape Bonifacija IX (1389—1404) koji je god. 1401. osudio Šibenčane. Nakon njihova utoka, trogirski je biskup god. 1402. u papino ime odlučio da se desetine ukinu. Jedan od uzroka premještanja biskupa Antuna bili su ti nemiri.

Gradsko je svećenstvo popunjavalo svoje prihode službama po crkvama ili na oltarima s beneficijama što su ih dobivali od privatnika ili bratima.⁴⁴

Rimaska je kurija pridržala neke od nadarbina u šibenskom kraju. Zbog toga su nastajali nesporazumi, kao god. 1441. kad je Hvaranin Gazarić morao predati prihode Stomorije milanskom svećeniku Casactiju koji nikad nije boravio u Vrhpolju.⁴⁵ Isti je beneficij dobio god. 1445. Antun Palčić iz Paga. Iako je bio šibenski kanonik, kao papinski tajnik Antun je živio u Italiji dok su mu drugi sakupljali prihod od prebende (30 zl. dukata).⁴⁶ God. 1466. papa je dao kapelu sv. Danijela s nadarjem od 40 zl. dukata kanoniku Tolomieu naglašujući u ispravi da je ona rezervirana Apostolskoj Stolici.⁴⁷ I ninski biskup Juraj Divnić zadržao je prihode šibenskog kanonikata, što mu je Rim odobrio jer su mu propali prihodi u Lici i Luki.⁴⁸ Davanje nadarbina osobama izvan biskupije učestalo je⁴⁹ te je kler god. 1547. uputio protiv toga tužbu.⁵⁰

Crkve su i samostani, kao i drugdje, dobivali ostavštinama nepokretna dobra. Općina je reformacijama god. 1380. i 1405. (cap. IV i CLXII) nastojala spriječiti gomilanje crkvenog zemljoposjeda. Dobivene zemlje ili kuće morale su se u tri mjeseca prodati svjetovnjacima,

a novac upotrijebiti za dotičnu crkvu. Ipak, komuna je sprečavala i smanjenje crkvenog posjeda, štitila crkvene zgrade, zabranjivala prodaju kaleža ili crkvenog inventara.⁵¹

Prihodi biskupa a i uopće klera u XV su stoljeću opadali. Stoga su biskup i kanonici god. 1449. tvrdili kako bi se katedrala mogla dovršiti bez ičije pomoći da nisu smanjeni prihodi s crkvenih imanja, osobito katedrale (dos).⁵²

Kako financijska snaga klera nije bila velika, nastojalo se god. 1404. da se osigura novac za gradnju katedrale iz prihoda općine.⁵³ Za gradnju je određen, a ne uveden, namet od 4 šolda po gonjaju što ga je općina dobivala s dijela zemalja, većinom vinograda, u Vodicama. Osim toga, određeno je da se desetina, što su je seljaci, a ne građani, davali kaptolu od oranica, proširi i na vinograda. Od te desetine polovicu je dobivao kaptol a drugu prokuratoru gradnje.

6. Zna se kako je završio prvi zanos oko podizanja katedrale. Rat, društvene borbe i predaja Veneciji (1412) ne samo da su odgodili gradnju nego je propao i skupljeni materijal. U tim je nemirima i biskup Pulsic pretrpio štete, kako se vidi iz parnice koju je god. 1442. vodio njegov nasljednik Šižgorić.⁵⁴ Pulsicu je općina oduzela jednu kuću i u njoj svu pokretnu imovinu, među kojom se posebno ističe srebrna, veoma vrijedna vaza, i sve to darovala braniocu Šibenika Ivanu Cetinskom—Nelepiću. Općina je kao odštetu dala Pulsicu sedam selišta u Jadrtovcu (Zamurva).⁵⁵ I seljaci su prestajali davati ugovorene desetine, jer o tome knez nije napisao nikakvu bilješku, i stoga je reformacijom iz god. 1415. naglašeno kako ugovor i dalje vrijedi (cap. CLXXIX).

Tek nakon smirenja ili, bolje, učvršćenja Venecije na našoj obali, od god. 1420. počeo je ustrajni Pulsic ponovo raditi oko gradnje. Njegov je napor poznat. Vjerojatno je najvažnije što je uspio nagovoriti vijećnike (1432) da stvore reformaciju po kojoj su bilježnici morali pri pravljenju oporuka tražiti od oporučitelja da nešto ostave i »za gradnju stolne crkve sv. Jakova« (cap. CCXXIII). Ostavštine su donosile gradnji mali, ali stalan dohodak, i on je mnogo pridonio podizanju stolnice. Ona je sagrađena ne toliko bogatim darovima plemića koliko sitnim doprinosima siromašnoga puka.

Pulsic nije zabilježio svojim grbom početak a ni tok radova — to je prepustio šibenskim knezovima (Grimaniju, Erizzu). Na samrti, god. 1437, mogao je vidjeti kako se oko stare katedrale podižu zidovi a na zapadnoj strani portal Posljednjeg suda, što se u pravilu do XV st. prakticiralo.⁵⁶

Nakon Pulsiceve smrti nastavljen je rad, ali su se god. 1441. zapazile pogreške. U nesreći se krila i sreća — poslanici su iz Venecije doveli Jurja Dalmatinca.

Je li ga netko, i tko, preporučio? Na to je teško odgovoriti. Šibenski kanonik Palčić — za kojega se tvrdi da mu je bio prijatelj i poznanik iz Šibenika — tada nije dolazio u Šibenik nego je živio u Italiji, pa i u Firenzi, gdje je baš god. 1441. u Santa Maria Maggiore uređivao skupljanje prihoda s prebende. Njihovo je poznanstvo moglo nastati prije Jurjeva dolaska u naš kraj, možda i u rasadištu kulture, Firenzi, gdje se pretpostavlja da je Juraj neko vrijeme boravio i učio.⁵⁷

Biskup Juraj Šižgorić nastavio je sa skupljanjem financijskih sredstava za gradnju koja je, dobivanjem

dozvola za rušenje kneževih staja i uređenje prostora radi proširenja predoljara, još više poskupila.

Zemlje su se u Vodicama davale na obrađivanje a teratik su skupljali zakupnici, kao god. 1444. kipar Pribislavić koji je obećao da će prokuratorima davati godišnje 200 ml. lira.⁵⁸ Zakup od desetine vina⁵⁹ donosio je gradnji oko 500 ml. lira, a od janjaca i koza oko 200.⁶⁰ To je ukupno bilo malo, tek oko 300 dukata, dok je plaća protomajstora bila 115 dukata. Ostali se novac morao skupiti od milostinje ili ostavština.

Upravo je stoga Šižgorić posegnuo za onim što je bio već Pulsici učinio. Dopustio je pojedinim obiteljima da svojim novcem sagrade kapele u lađama nad kojima su dobivali patronat.⁶¹

Zbog novčane krize nastao je god. 1449. nesporazum između Velikog vijeća i klera.⁶² Naime, vijećnici su zaključili da bi trebalo skupiti veću svotu i ubrzati gradnju ili porušiti što se sagradilo, iako su uvidali da bi to bila »najveća sramota ove općine« i, još gore, da bi im se mogli susjedi rugati. Stoga su plemići predložili povećanje nameta za devet godina, ali uz uvjet da i svećenstvo godišnje daje 100 dukata. Biskup je u ime kaptola i klera odbio prijedlog, jer milostinja za crkvu mora biti dobrovoljna dok bi novi način unio smutnje, psosti i nemire kao što su izbijali pri podizanju gradskih bunara. Vijeće nije bilo zadovoljno biskupovim odgovorom te je zaključio da se oni, koji su bili odlučili dati novaca pod uvjetom da svećenici dadu svoj dio, oslobađaju obveza, ali, ako netko hoće, novac će se primiti. Time je ostalo na polaganom skupljanju milodara.

Šižgorić je doživio podizanje apsida, krstionice i sakristije. Njegov udio ovjekovječio je Juraj još na početku radova kad su obojica mislila da će gradnja brže napredovati. I nad »Lavljim vratima« je Šižgorićev grb, jer su se njegovim zalaganjem počele podizati kapele. Juraj je isklesao biskupov lik na njegovu grobu: u biskupovu ornatu leži Juraj spuštenih očiju, ne kao u srednjem vijeku otvorenih, jer je Dalmatinac prodor humanističkog pogleda na svijet i umjetnost.

Kriza se gradnje za Mlečanina biskupa Urbana Vignaca povećala tako da je god. 1455. ostalo u blagajni samo 20 dukata.⁶³ Kuga god. 1456. i požar god. 1548. uništili su velik dio grada.

Da bi se došlo do novca, prodala se 1457. crkvena kuća za 650 lira a i utjerivali dugovi, pa i od klesara Pribislavića (30 dukata).⁶⁴ Te i slične mjere napunile su nešto blagajnu jer je god. 1461. u njoj bilo samo 10 dukata, a god. 1463. ipak oko 90.⁶⁵

Vignaco je vjerojatno i radi novca posljednje godine života proveo u Rimu. Tu je god. 1467. isposlovao oprost za one koji pohode stolnicu na neke svetkovine i dadu nešto za njezinu gradnju.⁶⁶ Vignaco je umro god. 1468. u Portu, predgrađu Rima. Nekoliko godina kasnije (1470) Juraj Dalmatinac je kao opunomoćenik prokuratora otišao u Rim da dobije novac što ga je preminuli biskup ostavio.⁶⁷ Vignaco je ostavio novaca i u Šibeniku, jer se nešto kasnije (15. V) prokurator gradnje Ivan Dobroević suprotstavio primiceru Ivanu Tolimiću kad je biskupov novac dao »ekonomu« don Ivanu Vladaniću bez njihova pristanka.⁶⁸

Već od početka Tolentićeve uprave (1468) stanje se u Šibeniku pogoršalo. Od god. 1462. male ali opasne turske čete sve su češće pustošile šibensku okolicu. Na to se žalio Juraj Šižgorić u svojoj Elegiji punoj borbenosti. Rezignacija će doći kasnije. Prihodi su sa ze-

mlje opadali i, što je bilo gore, opadala je trgovina sa zaleđem. Juraj Dalmatinac je umro ostavivši svoje glavno djelo nedovršeno.

Redovito se piše da je Tolentić s putovanja po evropskim dvorovima slao novac za gradnju. Najveći je tome dokaz priznanje samih Šibenčana uklesano na njegov grob, kao i njegovi grbovi na vrhovima lukova apsida. Međutim, novac se skupljao na sve moguće načine. Stoga Nikola Firentinac i nije bio stalno namješten u Šibeniku do kraja stoljeća. Generalni vikar Šižgorić čak je odredio da se mora sakristanu za svaku izgovorenu misu u katedrali davati 1 lira za gradnju.⁶⁹ Zbog nestašice novca prokurator i operariji gradnje imenovali su god. 1490. za pet godina Dominika Laurenčića prokuratorom kako bi dobio novaca od ostavština i, ako treba, da vodi parnice.⁷⁰

Tolentić se tek pred smrt vratio u Šibenik gdje je u noći između 6. i 7. travnja 1491. umro. Nekoliko dana prije, 3. travnja, odredio je gradnji stolnice 200 dukata što mu je morao dati komendator sv. Nikole u luci, a zato se u katedrali morala za njega govoriti aniverzal.⁷¹ Dan prije smrti Tolentić je napisao opširnu oporuku.⁷² U njoj je ostavio gradnji katedrale samo 50 lira. Najveći dio posvećen je dužnicima s evropskih dvorova, a sjetio se obilno svoje rodbine i nekih crkava u Korčuli. Trebat će još proučavanja da bi se otkrilo jesu li prokurator i gradnje dobili štogod od novca pisanog u Tolentićevoj oporuci. Ta samo kamenje, vjerojatno za kupolu, nabavljeno iz Krka, stajalo je 115 dukata.⁷³ Stoga je god. 1499. u jeku velikih radova, imenovan Šimun Saracen prokuratorom da utjeruje dugove.⁷⁴

Ipak, na kraju stoljeća podignuta je vitka kupola što ju je izveo protomagister i stanovnik Šibenika Nikola Firentinac. Šibenčani su mogli biti ponosni. Dobili su »majku crkava« — stolnicu lijepu kao što su imali njihovi susjedi Trogirani ili Zadrani.

- 1 D. Farlati: *Illyrici sacri*, t. IV, 459. Venecija 1769. O borbi za osnivanje biskupije vidi: P. Kaer: *Povjesne crte grada Šibenika i njegove okolice*, sv. II, 98—142, Šibenik (S D); S. Grubišić: *Šibenik kroz stoljeća*, 19—21, Šibenik 1974.
- 2 K. Stošić: *Sela šibenskog kotara*, 5 i d., Šibenik 1941.
- 3 H. Pirenne—A. Remaudet—E. Perroy—M. Handelsman—L. Halphen: *Fin du Moyen Age* (red. Peoples et civilisation. Louis Halphen et Philippe Sagnac), 68, Paris 1931; D. Farlati: n. d., 466. Bogdan se morao zakleti papi da neće pomagati protupapu, i Farlati (467) donosi tekst zakletve.
- 4 Kanonika je bilo 14, a na čelu su bila tri dostojanstvenika: arhidakon (predsjedatelj), arhiprezbiter, zamjenik biskupa u liturgijskim činima i pastoralu, te primicer, »magister morum« klera. Opširnije o kaptolu: I. Ostojić: *Metropolitanski kaptol u Splitu*, 46 i d., Zagreb 1975.
- 5 Biskupski arhiv u Šibeniku (dalje BAŠ), fasc. 6, fol. 48. O Šižgoriću vidi: M. Šrepel: *Humanist Šižgorić*, Rad JAZU, knj. 138, 206—269, Zagreb 1899; A. Šupuk: *Šibenčanin Juraj Šižgorić*, Šibenik 1963.
- 6 Tako se spominje Petar Stančić, župnik Donjeg Polja u god. 1437—1448. God. 1415. pustinjak Antun uz crkvu sv. Mihovila na Vršinama u Dubravi prodao je svećeniku Andriji Vlatkovicu iz Konjevratu glagoljski brevijar, što ga je napisao Grgur Borislavić, da bi mogao

- otići na hodočašće u Rim (K. Stošić: n. d., 115). Isti Stošić spominje na više mjesta (str. 232, 195, 43) svećenike glagoljaše. God. 1487. suci sela Pokrovnika tužili su glagoljaša Luku da nije mletački podanik a i da je nezalica i stoga ne može upravljati tako velikom župom, te je mjesto njega postavljen don Nikola Banić (BAŠ, fasc. 12, fol. 146).
- 7 Tako se npr. god. 1448. podijelila župa Rakitnica. Jedan njezin dio pripao je skradinskoj biskupiji, a drugi šibenskoj u kojoj je pl. Juraj Radislavčić sagradio župsku crkvu nad kojom je dobio patronat i predlagao župnika (K. Stošić: n. d., 137—138). Jednako je u Srimcu crkva sv. Mihovila bila pod patronatom porodice Dragoevića (K. Stošić: n. d., 233).
  - 8 Volumen statutorum, legum et reformationum civitatis Sibenici, Venecija 1608, fol. 137—138, Liber reformationum od 12. III 1415, cap. CLXXXII i od 17. XII 1420, cap. CXCIII, a poziva se na statut, lib. III, cap. XXI.
  - 9 I. Ostojić: *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. 2, 247, Split 1964. U XV st. bili su ovi komendatori: opat sv. Ambroza u Ninu Stjepan Biličić, pisac odgojne knjige u kojoj se nalaze i ljetopisne bilješke (F. Gundrum: *Latinski rukopis svećenika Dalmatinca iz petnaestoga stoljeća*, VJAH, N. S. VI, 213, Zagreb 1902); god. 1454. postao je to dominikanac Juraj Mihovilov, zatim neko vrijeme neki Grgur, ali je god. 1477. ponovo preuzeo komandu Mihovilov, a njega je naslijedio Juraj de Obertis, ali je prihode skupljao biskup Tolentić (usp. A. Theiner: *Vetera monumenta SMHI*, sv. I, 498 i 505—506, Rim 1863).
  - 10 BAŠ, fasc. 3, fol. 200. Kapela je morala biti visoka kao što su bile stare zidine, a, zbog opasnosti od neprijateljstva, nije smjela biti povezana s gradskim zidinama.
  - 11 Historijski arhiv Zadra (dalje HAZ), Šibenski bilj. arhiv, br. 9, vol. 10, VII e, fol. 12. Vjerojatno je to bio Jeronim kojega spominje kao firentinskog nastavnika M. Oreb (Samostan sv. Frane u Šibeniku, izd. Instituta JAZU u Zadru 1968, 19, Zadar). Uslužnosti članova Hist. arhiva u Zadru i ovim putem zahvaljujem.
  - 12 I. Milčetić i J. Milošević: *Šibenska molitva XIV vijeka*, Starine JAZU, knj. 33, 1—23, Zagreb 1912; I. Barbić: *Starinski šibenski kodeksi samostana oo. franjevac konventualaca*, Starohrvatska prosvjeta, Zagreb I/1895, br. 1, 16—22. U kodeksu br. 8 fra Vid iz Pule napisao je molitvu sv. Margariti na hrvatskom jeziku.
  - 13 K. Stošić: n. d., 242.
  - 14 K. Stošić: n. d., 157 i d.
  - 15 A. Fosco: *Storia*, IX/1890, br. 8, 68; K. Stošić: *Benediktinke u Šibeniku*, Croatia sacra, Zagreb VII/1934, 5 i d.
  - 16 M. Tadin: *Recueil glagolitique croate de 1475*. u *Revue des études Slaves*, t. 31, fasc. 1—4, 21—32, Pariz 1954.
  - 17 A. Fosco: *Storia*, XI/1892, br. 6, 59.
  - 18 O bratovštinama i njihovu utjecaju na komune vidi: A. Viscardi—G. Barni: *L'Italia nell' età comunale*, 388—416, Torino 1966. O šibenskim bratovštinama: U. Inchiostri: *Corporazioni laiche e religiose a Sebenico e una »Mariogola« del secolo XV*, Archivio storico per la Dalmazia, Rim III/1928, vol. IV, fasc. 22, 159—179; A. Fosco: *Storia*, X/1891, br. 12, 99—101, XI/1892, br. 7, 66, br. 8, 67, br. 9, 79, br. 11, 93; K. Stošić: *Crkva i bratovština sv. Duha*, Vjesnik za arh. i hist. dalm., Split L/1932, 400—413; K. Zorić: *Le confraternite in Dalmazia studiate nei loro manoscritti ed il loro influsso sulla vita religiosa*, 18—32, Rim 1949.
  - 19 K. Stošić: rukopisna povijest u Muzeju grada u Šibeniku pod naslovom Bratovštine, 2.
  - 20 Gradnja je Nove crkve počela god. 1490. Početak je posvetio Šibenčanin, ninski biskup Juraj Divnić. Bratimi su jednako dobili oprost za one koji im pomognu u mistinjama, a god. 1499. kupili su kamenje od bračkih klesara Mije Hrelića i Pavla Pavlinovića i napokon su, god. 1502, s Nikolom Firentincem Ivanovim, tada šibenskim građaninom, sklopili ugovor po kojem je postao »promotmagister fabricae«. On je morao za pet godina pripremiti i osobno isklesati kamenje za 10 dukata mjesečno kad bude radio. Bilo mu je dopušteno da izostane od rada tri dana u mjesecu. O tome spisi bilježnika Campellis de Gaivanis Martino (HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 26, fasc. IIIc, fol. 63'—64; fasc. IIIa, fol. 263—263'; IIIc, fol. 90'—91; fasc. IVc, fol. 21'—22).
  - 21 P. Kolendić: *Stube na crkvi sv. Ivana u Šibeniku*, Starinar SAN za 1922, posebni otisak, 2.
  - 22 Šibenski je knez god. 1449. dopustio bratimima nositi tuniku s kukuljicom (K. Stošić: *Crkva*, n. d., 400 i d.).
  - 23 K. Prijatelj: *Prilog poznavanju zadarskog i šibenskog slikarstva XV stoljeća*, Prilozi pov. umjetnosti u Dalmaciji, Split, VIII/1954, 82 i d.
  - 24 D. Frey: *Der Dom von Sebenico und sein Baumeister Giorgio Orsini*, Kunsthistorisches Institut der k. k. Zentral-Kommission für Denkmalspflege, 189—190, Beč 1913. Dokument je iz: BAŠ, fasc. 17, sv. I, fol. 47—47'.
  - 25 A. Fosco: *Storia*, XI/1982, br. 7, 58.
  - 26 L. Reau: *Iconographie de l'art chrétien*, t. III, Pariz 1958; *Iconographie des saints*, II, 690—996; *Bibliotheca sanctorum*, vol. VI, kol. 363—387, Rim 1965; H. Jedin: *Velika povijest Crkve*, 245—246, Zagreb 1971.
  - 27 J. Radić: *Blago mora*, 18—19, Makarska 1970.
  - 28 M. Novak-Sambrailo: *Matrikula bratovštine sv. Jakova iz Galicije u Zadru*, Radovi Arhiva JAZU, sv. I, 5—31, Zagreb 1972.
  - 29 Iz spisa šibenskog bilježnika Antuna Campolonga (HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 9): god. 1480. Cvita Vulinova »itura Deo concedente de proximo visitatu limina sciti Jacobi apli in Gallicia« ostavila je između ostalog 10 ml. lira crkvi sv. Jakova u Šibeniku (fol. 40—41'). Iz spisa bilježnika Christophora q. Andrea (br. 18): god. 1475. Jure Dragtić iz Srima napravio je oporuku (Ib, fol. 17'), god. 1477. Antun Dragičević (Ib, fol. 14), a iste godine 3. V Grgur Radovanović (fol. 15') i dr.
  - 30 God. 1441. Vukoje Jublsić primio je od pl. Tome Mirsića 15 zl. dukata da pronade nekoga tko će u njegovu ime otići nakon njegove smrti u Galiciju (BAŠ, fasc. 263, fol. 18'—19). Nešto kasnije, 4. travnja iste godine, majstor Nikola Kijić, postolar iz Šibenika, otišao je na hodočašće i imenovao svojim prokuratorom u Šibeniku pl. Saracena Nikolaija (BAŠ, fasc. 263, fol. 29—29'). God. 1476. ribar iz Žirja Juran Hrelić odredio je u oporuci da se pošalje neka osoba u Rim a druga svetom Jakovu u Galiciju i neka im se plati od njegovih dobara (HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 18, fasc. IV, fol. 6').
  - 31 P. Kolendić: *Vještice u Šibeniku XV vijeka*, Zbornik za nar. ž. i ob. Južnih Slavena JAZU, knj. 26, sv. 2, 358—370, Zagreb 1928. Osvrt na to napisao je K. Stošić: *Vještice u Šibeniku XV vijeka*, Narodna straža, Šibenik, VIII/1928, br. 9 od 10. III, 3. Objavljeni se spisi nalaze u posebnoj kuverti u Biskupskom arhivu u Šibeniku (fasc. 12).
  - 32 Usp. bilj. 5. C. Fisković: *Igra loptom u renesansnoj Dalmaciji*, Mogućnosti, Split, V/1958, br. 12, 990—991.
  - 33 Tako je god. 1497. »zbog uspomena i čuvanja toga pohvalnog običaja« izbačvanjen iz tamnice Nikola sin Ilije Miloevića, zatvoren zbog svade i rječkanja sa stražarom. Oslobođenje je izvršeno u duhu vremena ceremonijalno, uz gorenje svijetla i procesiju s pjevanjem (BAŠ, fasc. 17, bez folijacije).
  - 34 K. Stošić: *Križ u šibenskom Docu*, Šibenik 1939, 16; Šupuk: n. d., 33. Spis se nalazi u BAŠ, fasc. 11, fol. 102—102'.
  - 35 E. Mâle: *L'art religieux de la fin du moyen age en France*, 164 i d., Pariz 1908. O duhu vremena: J. Hui-zinga: *Jesen srednjega vijeka*, 152—218, Zagreb 1964.
  - 36 BAŠ, fasc. 17, bez folijacije. Spis 29. VIII 1495.

- 37 Iz riznice srednjovjekovnog slikarstva Šibenika, Šibenik 1973. Osim ovdje spomenutih trebalo bi proučiti sliku Bogorodice u župskoj crkvi Varoša.
- 38 P. Kaer: n. d., 137—138. Gonjaj je imao 8, 5179 ari (B. Ungarov: *Stare mjere u Dalmaciji*, Geodetski list, Zagreb V/1951, br. 10—12, 226 i d.; M. Vlajinac: *Rečnik naših starih mera*, II, u SAN odeljenje društva. nauka, knj. 47, 230—234, Beograd 1964).
- 39 K. Stošić: *Svetište Bl. Gospe od Vrhpoljca*, 19—20. Na str. 41. donosi ispravu, Šibenik 1922.
- 40 A. Soldo: *Takse »Servitium commune« kod nas kroz XIV i polovicom XV stoljeća*, Arhivski vjesnik, Zagreb, IX/1966, 309—310. Opati sv. Nikole u Luki plaćali su taksu od 50 zl. for. Splitski je nadbiskup plaćao 200 zl. for., zadarski 400 zl. for., zagrebački 400 for. dok su na Zapadu biskupske takse iznosile 1200 do 5000 zl. for.
- 41 P. Sella e G. Vale: *Rationes decimarum Italiae nei secoli XIII e XIV*, Studii e testi 96, 459—461, Vatikan 1941. Zapisani podaci za šibensku biskupiju počinju od god. 1351. kad se za tri godine skupilo od klera 123 for., ali je kolektor protestirao tvrdeći da nije toliko dobio. Podaci za šibensku biskupiju idu samo do 1376. God. 1374. skupljeno je oko 137 dukata, 1376. oko 111. Split je, međutim, plaćao dvostruko pa i trostruko više, a ostale dalmatinske biskupije slično kao i šibenska. Kninska i krbavska nisu plaćale ništa.
- 42 K. Stošić: rukopisna povijest u Muzeju grada u Šibeniku, pod naslovom Šibenska biskupija.
- 43 U biskupskom arhivu spominju se »cedule« po kojima su zakupnici teratika skupljali prihode (BAŠ, fasc. 263, fol. 10—12. ili HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 18, fasc. Iie, fol. 51'—52. ili fasc. Iiee, fol. 32—32' isti broj).
- 44 Takvih slučajeva ima dosta. Spominjemo kapelu sv. Lovre u Morinju, koju su držale mnoge šibenske porodice, te su god. 1441, nakon smrti svećenika Ivana Lažarića, one pojedinačno imenovale za kalepana Grgura Račevića (BAŠ, fasc. 3, fol. 287—289). God. 1446. dani su na dražbu prihodi crkve sv. Krševana i dobio ih je svećenik Ivan Krančić iz Šibenika za 10 zl. dukata godišnje (HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 9, fasc. VIIa, fol. 68—68'). Oltar, na primjer, sv. Marije u katedrali posjedovao je vrt što ga je iskorištavao svećenik koji je na njemu govorio misu, a spominje se god. 1441. u jednoj darovnici (BAŠ, fasc. 268, fol. 26). Jednako su crkvu sv. Marije u Srimi kao »benefitium semplice« držale neke šibenske obitelji (Dobroević, Saraceni), i one su postavljale svećenika, kao 1482. kad su izabrale don Jakova Tolimića, ali je gen. vikar Juraj Šižgorić osudio to kao simoniju i spor se otegao (BAŠ, fasc. 9, bez folijacije). Takvih slučajeva ima dosta, a samo smo neke iznijeli.
- 45 K. Stošić: *Svetište*, n. d., 19.
- 46 BAŠ, fasc. 263, fol. 35—36'. Trogirski kanonik Marin kao prokurator Antuna iz Paga odredio je 15. V 1441. da Antunu skupljaju prihod od kanonikata i prebende šibenski kanonik Jakov Ziličić i građanin Ivan Sikonić. God. 1446. 26. VI arhiepzbiter Jakov Ziličić dao je kao prokurator Antuna pok. Lovre iz Paga majstoru Lovri Pincinu prebende Antunove za 27 dukata (HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 9, fasc. 10, VIIa, fol. 67).
- 47 BAŠ, fasc. 4, bez folijacije.
- 48 BAŠ, fasc. 11, fol. 61.
- 49 God. 1473. šibenski kanonik Jakov Gradenico mletački patricij prodao je prihode kanonikata don Andriji Lazaniću za 60 dukata (HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 18, fasc. Iiee, fol. 45'). On je i 1502. još držao šibensku prebendu, a tada mu je prihode uređivao šibenski plemić Augustin Divnić pok. Nikole (HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 26, fasc. IVc, fol. 191'—192). Takvih slučajeva ima još (HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 26, fasc. IIa, fol. 91' ili u istoj knjizi, fasc. IIIa, fol. 73').
- 50 BAŠ, fasc. 30, fol. 170. Iste su godine 9. XII izabrani poslanici da to traže (fol. 173).
- 51 Usporedi statut L. IV, cap. XL; L. III, cap. LIII; reformaciju od god. 1384. (cap. XXVI).
- 52 V. Miagostović: *I nobili e il clero di Sebenico nel 1449 per la fabrica della cattedrale*, 47, Šibenik 1910?
- 53 D. Frey: n. d., fol. 116. P. Kolendić (*Šibenska katedrala pre dolaska Orsinijeva* [1430—1441], Narodna starina, Zagreb, VIII/1924, 155) nedovoljno jasno interpretira ispravu, jer nije tada uspostavljen namet od 4 šolda nego je još prije postojao, a i za pašnjake se prije plaćala desetina od stoke. Isto tako, nije uvedena dvanaestina od svih vinograda nego desetina.
- 54 BAŠ, fasc. 3, fol. 267—271.
- 55 Parnica je vođena radi tih sedam selišta ali i tri kuće u Šibeniku kao i nekog novca što su biskupu bili dužni neki Šibenčani.
- 56 E. Mâle: n. d., 234.
- 57 M. Prelog: *Dva nova »putta« Jurja Dalmatinca i problem renesansne komponente u njegovoj skulpturi*, Peristil, Zagreb, IV/1961, 50 i sl.
- 58 HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 9, fasc. 10, VIIa, fol. 45. O odnosu mletačkog novca od god. 1328. do propasti Republike vidi: G. Luzzatto: *Ekonomska povijest Italije*, 325, Zagreb 1960.
- 59 Za vino se dobivalo od 950 ml. denara do 1300 ml. denara (HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 9, fasc. 10, VIIa, fol. 33'—34; isti broj, fasc. 10, VIIa, fol. 46. i fol. 69—69', fol. 78—78').
- 60 Novac što se dobivao od zakupnika na desetinu od janjaca i koza pokazuje veću varijabilnost od 130 do 460 ml. denara (usp. HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 9, fasc. 10, VIIa, fol. 40, fol. 46'—47, fol. 72', fol. 79'). God. 1470. iznosili su samo 130 : 10 ml. lira (HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 18, fasc. IIa, fol. 63').
- 61 D. Frey: n. d., 133—134. BAŠ, fasc. 17, sv. I, fol. 104—105.
- 62 V. Miagostović: n. d., donosi isprave koje je prenio D. Frey: n. d., 150 i d.
- 63 P. Kolendić: *Stube na crkvi sv. Ivana*, n. d., 22.
- 64 *Isti*: 24.
- 65 *Isti*: 26.
- 66 D. Farlati: n. d., 470. Svetkovine su bile: Božić, Uskrs, Presveto Trojstvo, Uznesenje Marijino, Posveta sv. Mihovila, Sv. Jakov apostol i Svi Sveti.
- 67 D. Frey: n. d., 182, br. 137. Juraj je u isto vrijeme dobio punomoć (1471) za novac od ostavštine Nikolette de Bega Hradiensis (D. Frey: n. d., 182, br. 138).
- 68 BAŠ, fasc. 5, fol. 101.
- 69 BAŠ, fasc. 6, fol. 44'—45.
- 70 HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 25, fasc. Ib, fol. 99'.
- 71 HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 25, fasc. I, fol. 41.
- 72 HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 25, fasc. I, fol. 41—45'.
- 73 HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 26, fasc. III c, fol. 109'—110. Ugovor su sklopili prokurator kanonik Juraj p. Mateja i pl. Marko Simeonović p. Mije »vojnika« te operariji katedrale s Jurjem Bromkovićem, lapicidom iz Šibenika, da usiječe 550 pravokutnih kamenova u kamenolomu otoka Krka, da ga obradi i izgadi te do Božića dovede 350 komada, a do Uskrsa ostalih 200. Svakih 100 komada plaćeno je 21 dukat.
- 74 HAZ, Šibenski bilj. arhiv, br. 26, fasc. III c, fol. 171—171'.

RIASSUNTO

POSIZIONE DELLA CHIESA A SEBENICO NEL XV SECOLO

Ante Josip Soldo

Gli abitanti di Sebenico dopo quasi cent'anni di conflitti chiesastici si staccarono da Traù e nel 1298 ricevettero una propria diocesi e dal papa la conferma di tutti i diritti civili. La stessa baldanza che li spinse a lottare per l'indipendenza della chiesa, li indusse, all'inizio del secolo XV, a costruire la nuova cattedrale.

Seguendo lo spirito del tempo, Bonifacio VIII promise agli abitanti di Sebenico che avrebbero da soli eletto il loro vescovo. Invece, a Sebenico, come in tutta la chiesa occidentale, l'elezione del vescovo passò alla Curia romana, già dalla nomina del primo vescovo si Sebenico Bogdan Pulsic (nel 1402).

I vescovi cercarono di convertire sia la popolazione della città in cui c'era una sola parrocchia, come pure gli abitanti dei paesi vicini in cui professavano la loro fede i sacerdoti glagolitici. Già all'epoca dell'amministrazione comunale di Sebenico qualsiasi nomina e qualsiasi atto della chiesa venivano segnati nei registri notarili, mentre gli atti giuridici venivano deliberati davanti o nella Cattedrale stessa, il che aumentava il suo prestigio di edificio dominante della città.

Il numero dei sacerdoti della città crebbe con la fondazione della diocesi e del capitolo ecclesiastico, come pure crebbe con l'istituzione dei monasteri francescani e domenicani, in particolar modo grazie alle confraternite. Anche Giorgio Dalmata fu membro della nota confraternita di Santa Maria. A differenza delle altre città della costa adriatica i sacerdoti di Sebenico, come pure i vescovi, erano aborigeni, il che si può constatare dai loro cognomi. Strettamente unito con i suoi concittadini il clero influenzava il modo di pensare dei sebenicensi, sicché li incitava ad erigere nel loro abitato una cattedrale che fosse simile, se non più bella, di quella già eretta dai loro rivali di Traù. La piccola chiesa di Giacomo già in rovina era certamente inadatta ad essere

duomo di una città commercialmente sviluppata come lo era Sebenico. Inoltre, dopo la fondazione della diocesi, il culto di San Giacomo prese vaste dimensioni, per cui ci sono casi di pellegrinaggio al santuario di San Giacomo in Campostella (in Spagna). Nel periodo di estensione del culto per i santi dei singoli luoghi si costruì una «chiesa madre», un edificio dispendioso la cui costruzione, per tale ragione, andò per le lunghe.

La prima e la maggiore difficoltà proveniva dalla scarsità dei mezzi finanziari. I redditi dei vescovi e dei canonici, come pure delle chiese, non erano particolarmente cospicui; ne sono conferma le tasse «servitium comune», nonché le annotazioni riguardanti la riscossione delle decime imposta dal papa. I redditi, a causa delle remittenze, sono diminuite nel XV secolo, cosicché nell'anno 1449 il vescovo e il capitolo dei sacerdoti cercavano di convincere il consiglio di Sebenico che la Cattedrale avrebbe potuto essere costruita senza l'aiuto di alcuno se non fossero stati diminuiti i redditi provenienti dai beni della chiesa. Perciò era necessario trovare diversi modi di riscuotere il denaro. È evidente che i vescovi, gente nostrana — Pulsic, Sižgoric, Tolentic, Stafilic e Lucic — insieme la rimanente clero nostrano — potevano più facilmente influenzare i fedeli. Essi, come è stato già scritto, e noi vi abbiamo trovato nuove testimonianze, avevano influenza sulle decisioni del consiglio di Sebenico riguardante gli aiuti per la costruzione della Cattedrale; inoltre vendevano le case appartenenti alla chiesa, i terreni, i redditi, ottenevano dal papa le indulgenze per coloro che facevano delle donazioni, mandavano inoltre, soprattutto Tolentic e Stafilic, il denaro ricavato dalle missioni nelle varie corti d'Europa. Proprio la perseveranza dei cittadini, della nobiltà e del clero resero possibile ad un artisa geniale come Giorgio Dalmata di realizzare nella stessa città un'opera così grandiosa.

Per quanto i lavori procedessero lentamente, i cittadini di Sebenico, con molto orgoglio, seguivano e aiutavano la costruzione della Cattedrale. L'ampio spazio inerente all'altare era atto a celebrazioni solenni, sicché nell'anno 1451, subito dopo il compimento dello stesso, il vescovo Sižgoric istituì un piccolo capitolo.

Tanto il clero quanto l'orgoglio cittadino furono soddisfatti dal disegno e dal lavoro di Giorgio Dalmata.

Die. p. septembr. 1446. Incluz. domini

Actum sibenici in Choro Cathedralis Ecclie scti Jacobi de sibenico. Cora
 Pmo in xpo patre et domino dno Georgio sižgorich dei et apostolice
 sedis gratia Ep̄po sibenicensi ac spectabile et gnoso viro dno Georgio
 vallaweffo p̄ Illmo et Excellmo ducali domino venetiarum et of
 hom̄ comite et Capiteano Civitatis et districtus sibenici et ei' Curie
 p̄mitibz Br Jacobo Nicolini officiale Examinatore cor̄ Br Simone Jurich
 et Br Jacobo Jurich Civibz sibenici testibus habitis vocatis et rogatis et alijs
 bigz venerabilis viri dñs Stefanus tollmich Canonicus sibenicensis et Br
 Saracenus Nicolini Civis sibenici procuratores fabrice et Ecclie Cathedra-
 lis scti Jacobi de sibenico Xobo licentia volumine confirmis et
 auctoritate p̄fatorū Rmi dñi Ep̄pi et spectabilis et gnosi dñi
 Comitis et Capiteanei sibenici et eius Curie /

Commemoratio
 fabrice et Ecclie scti
 Jacobi de sibenico cu
 in Georgio marthei
 Lapicida
 no soluerunt
 Publiat p̄ in Georgio
 Lapicida

Ugovor uprave gradnje crkve sv. Jakova u Šibeniku s Jurjem Matejevim Dalmatincem o nastavku gradnje katedrale (l. 9. 1446.)